

Het hoedenatelier

Marie Lamballe bij Boekerij:

Hildes droom
Hildes beproeving
Hildes geluk

Het hoedenatelier

Marie
LAMBALLE

HET HOEDEN-
ATELIER

De hoedenmakerij van Elise brengt haar
in de hoogste sociale kringen.
Zal ze haar weg vinden zonder zichzelf te verliezen?

Vertaald door Hilke Makkink

ISBN 978-90-225-9597-8
ISBN 978-94-023-1988-0 (e-book)
ISBN 978-90-528-6551-5 (audio)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Atelier Rosen: Die Frauen aus der Marktgasse*
Omslagontwerp en -beeld: buerosued.de
Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2021 Bastei Lübbe AG, Keulen
© 2022 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekkerij bv, Amsterdam

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Internationaal Literatuur Bureau bv, Amsterdam, www.lindakohn.nl.

De dichtregels uit 'De kraanvogels van Ibcus' van Friedrich Schiller (p. 336) zijn afkomstig uit: *Gedichten van Mr. B.H. Lulofs*, Lulofs, B.H. en H.A. Spandaw et al. R.J. Schierbeek, Groningen, 1851.

De dichtregels uit 'Het rozensnoer' van Friedrich Gottlob Klopstock (p. 367) zijn afkomstig uit: *De liefste: onsterfelijke liefdesverzen*. Samengesteld en vertaald door Paul Claes. Kritak, Leuven, 1990.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

1

De hele ochtend had het geregend, maar nu klaarde de hemel boven Kassel op en de schuine zonnestralen van de nazomer toverden een glans op de vochtige daken. Kinderen renden door de straten en sprongen in de plassen. Op de Marstaller Platz begon een groep keurvorstelijke soldaten onder luid commandogeroep te exerceren en de winkeliers van de oude binnenstad openden hun deuren om klanten te lokken. De scharensliiep had de hoosbui afgewacht in de beschutting van een portiek in de Marktgasse, nu liep hij terug naar zijn kar en even later was het doordringende gekrijs van zijn slijpsteen weer tot in de verre omtrek te horen.

Niemand in de Marktgasse was blij met de herrie. Apotheker Wild sloot snel de deur van zijn Sonnenapotheek, goudsmid Weigel foeterde luidkeels dat hij die rotvent bij de politie zou aangeven voor het verjagen van zijn klanten. Ook ernaast, in Atelier Rosen, waar prachtig geborduurde bonnetten, kanten kragen en smaakvol gedecoreerde vrouwenhoeden in de etalage konden worden bewonderd, heerste ongenoegen.

‘Doe snel het raam dicht, Babette!’ riep Charlotte Rosen naar haar werkneemster. ‘Dat is toch niet te harden!’

Babette legde de bonnet, die ze net met kant zat te bekleden, terug op de werktafel en stond op om het zojuist geopende raam weer te sluiten. Met enige tegenzin en zuchtend omdat ze het er niet mee eens was.

‘Waarom zou je ook frisse lucht en zonneschijn binnenlaten?’ morde ze. ‘Als je net zo goed in het donker in de stank van de olielamp kunt zitten, net als in de winter?’

Charlotte Rosen deed alsof ze het protest niet hoorde. De mollige Babette had al bonnetten voor Atelier Rosen genaaid toen de winkel nog door Charlottes moeder gerund werd. Rappe vingers bezat ze nog steeds, maar rap van de tongriem gesneden was ze ook. Naast haar bij het raam, waar het licht het best was, zat de magere Therese, die, altijd met een grimmig vertrokken mond, geldbuideltjes met de fijnste kraaltjes kon bezetten. Therese was ervan overtuigd dat het lot haar kwaadaardig en onheus gezind was omdat het haar anders niet twintig jaar geleden haar verloofde ontnomen zou hebben en haar met een buitenechtelijke zoon zou hebben laten zitten.

Met gesloten raam drong het schrille geluid van de slijpsteen nog slechts gedempt door tot het atelier, tot grote opluchting van Charlotte Rosen. Ze arrangeerde de doosjes en met kant afgezette buidel-tjes op de toonbank, legde de duurste stukken terug in het rek en bekeek de etalage met een kritische blik. Werd het niet eens tijd voor een nieuwe decoratie? Hoe mooi die kanten bonnetten ook waren, veel deden ze niet. Ze konden beter een van die kleurige hoeden etaleren, dat zou de aandacht trekken. Die gele met de roodfluwelen band, die zo elegant om de kap gebonden was, met een uitbundige strik met lange linten. Of een van die blauwe luifelhoeden, waarvan de uitstekende rand het gezicht van de draagster omlijstte en die versierd was met pluizig witte reigerveren en kunstbloemen? Ach, wat was het toch jammer dat de Kasselse dames de laatste tijd niet meer zo veel enthousiasme konden opbrengen voor opvallende hoofdtooi-en, wat natuurlijk lag aan de algehele inflatie. De burgervrouwen kochten zelden nog een nieuwe hoed, bij hen ging bijna al hun geld op aan de kosten van het dagelijkse levensonderhoud. En zelfs de adel bezuinigde. Gelukkig had Atelier Rosen nog altijd een aantal trouwe klanten, die ondanks de barre tijden waarde hechtten aan mooie en elegante spullen.

‘Tegen drieën komt de vrouw van raadsheer Von Ochs voor een passessie,’ hielp Charlotte haar naaisters herinneren. ‘Ben je eindelijk klaar met die hoed, Therese? Laat eens kijken...’

Ze pakte de slanke blauwe hoed van de werktafel, waaraan Therese net met piepkleine, onzichtbare steekjes een donkerrode fluwelen band en een roze bloem bevestigd had. Zorgvuldig bekeek ze het werk van haar werkneemster, controleerde de naad en hield de hoed omhoog, om het effect van de decoratie te beoordelen. Toen knikte ze tevreden.

‘Eigenlijk veel te jeugdig voor zo’n vrouw,’ zei ze glimlachend. ‘Maar ze was niet te overreden.’

Babette grinnikte suggestief. ‘Omdat ze haar derde jeugd beleeft,’ zei ze smalend. ‘Sinds ze daar die knappe jonge luitenant in onderhuur hebben ooit de vrouw van de raadsheer zich volledig met strikken en kant. Alsof ze daarmee die dertig jaar zou kunnen compenseren die tussen haar en die jongeman liggen.’

In Atelier Rosen werd graag geroddeld. Kassel was net een dorp, iedereen kende iedereen, en als er ergens iets gebeurd was, dan wist binnen de kortste keren de hele stad dat. Charlotte Rosen liet haar vrouwen hun gang gaan, zelf was ze ook niet vies van wat roddels en grappen. Het verlichtte het werk, het lange zitten was tenslotte best vermoeiend, vooral in de winter, bij het licht van de olielamp. Maar zodra een klant het atelier betrad zaten Babette en Therese stil en vlijtig over hun werk gebogen, de onschuld zelve, terwijl Charlotte Rosen de klant met alle égards en vleierij bediende.

Therese, die met haar veertig jaar nog altijd droomde van een jeugdige bruidegom, had intussen vermeld dat de genoemde luitenant afkomstig was uit Wetzlar en Johann Georg von Haynau heette.

‘Een vurige jongeman,’ dweept ze. ‘Ravenzwart haar en fonkelende blauwe ogen, slank en lenig – een lust voor het oog...’

‘Je zou bijna denken dat je al een keer een rendez-vous met hem gehad hebt,’ zei Babette spottend, terwijl ze zich naar het raam boog om de draad wat makkelijker in de naald te kunnen krijgen.

‘Lieve help, nee!’ kermde Therese blozend. ‘Ik heb hem alleen vanuit de verte gezien, toen hij die Reichenbach escorteerde tijdens haar reis naar Karlsbad. Toen hoorde ik ook zijn naam.’

En zo waren ze bij het volgende gespreksonderwerp aanbeland. Gravin Reichenbach was zo iemand over wie de mensen in Kassel het graag hadden. Van eenvoudige komaf was ze, eigenlijk heette ze Emilie Ört-

löpp. Ze had de Kasselse keurvorst Wilhelm II het hoofd op hol gebracht, zodat hij zijn wettige echtgenote, keurvorstin Auguste, verlaten had om voortaan met zijn minnares te kunnen samenwonen. Hij had haar in de adelstand verheven, waardoor ze nu ‘gravin Reichenbach’ heette, en ze had hem ook nog meerdere kinderen gebaard. Maar in Kassel had iedereen een hekel aan haar omdat ze arrogant was en iedereen voor het hoofd stootte. Keurvorstin Auguste daarentegen, die deze hele constante vernedering op een bewonderenswaardige manier onderging, werd door de Kasselaren nog alom gerespecteerd en geliefd.

‘Waarom kan die Reichsbach niet gewoon in Karlsbad blijven! We hoeven haar hier niet,’ zei Charlotte Rosen, waarop de andere twee instemmend knikten.

‘Maar goed dat haar ambitieuze plannetje nu lijkt te zijn mislukt,’ zei Therese. ‘Dat zou wat geweest zijn, als de keurvorst uiteindelijk ook nog met haar getrouwd was.’

Keurvorst Wilhelm II was met zijn minnares afgereisd naar Karlsbad, voor een ontmoeting met de vorst Metternich. Met behulp van een flinke som geld hadden ze gehoopt Metternich zover te krijgen dat hij er bij de keizer op zou aandringen dat die gravin Reichenbach in de vorstenstand zou verheffen. Dan had de keurvorst van zijn echtgenote Auguste kunnen scheiden en met zijn minnares kunnen trouwen. Maar iedereen in Kassel wist inmiddels dat dit plannetje mislukt was: Metternich had geen interesse getoond. Maar toen was tot grote schrik van alle Kasselaren het nieuws gekomen dat de keurvorst ernstig ziek was.

‘Hij zou een beroerte gehad hebben,’ zei Babette lachend. ‘Hij zou op sterven na dood zijn,’ zeiden ze. Maar na verloop van tijd was duidelijk geworden dat die zogenaamde beroerte veroorzaakt was door de wijnfles waarmee een woedende Reichenbach hem op het hoofd geslagen had. Wat moeten we daar nu van denken?’

‘Een schande is het,’ zuchtte Therese aangeslagen. ‘Dat onze keurvorst zich zo laat behandelen door haar.’

‘Zeg dat wel,’ zei Charlotte Rosen. ‘Al ons ongeluk komt door die Reichenbach. Als de keurvorst nog zou samenwonen met zijn echtgenote Auguste, zo’n slimme en lieve vrouw – zou het een stuk beter met ons gaan!’

Het klopte dat keurvorst Wilhelm II nu al maanden alleen nog maar bezig was met zijn minnares. De erbarmelijke situatie van de handel en het vakwerk in Kassel interesseerden hem al net zo weinig als de flinke inflatie, waardoor met name de arme mensen enorm geraakt werden. En de dringende verzoeken van de burgerij om eindelijk een vereniging van landsstaten in het leven te roepen en een grondwet op te zetten, zoals dat in andere vorstendommen allang gebeurd was, waren bij hem sowieso aan dovemansoren gericht. Zelfs de keurvorstin had zich inmiddels aangesloten bij de smeebedes van de burgerij – al leek dat de keurvorst juist alleen maar meer tegen de haren in te strijken.

‘Typisch mannen,’ constateerde Babette. ‘Liggen liever met zo’n sloerie in bed dan dat ze naar een slimme vrouw luisteren.’

‘Niet zo hard!’ maande Charlotte Rosen haar, met een blik op het raam, waarachter twee vrouwen naar de uitgestalde hoeden stonden te kijken. De politie van de keurvorst was overal en een belediging van Reichenbach kon zomaar bestraft worden.

‘Ach wat,’ zei Babette schamper. ‘Zolang die scharensleep daar kaabaal staat te maken, verstaan ze op straat zelfs hun eigen woorden amper.’

Therese stond op en legde de afgewerkte hoed in een hoedendoos, zodat Charlotte Rosen die straks feestelijk aan haar klant kon presenteren. Ze strekte haar ledematen en haar rug, die door haar voorovergebogen houding altijd pijn deed.

‘Zou mijn Moritz in de keuken bij mevrouw Anna zijn?’ vroeg ze zich af. ‘Ik ga even kijken.’

De keuken, die zich achter het atelier bevond, was het domein van mevrouw Anna, de moeder van Charlotte Rosen. Ze was al ver over de zeventig, maar verzorgde de vrouwen nog dagelijks met een lunch en bereidde ook het avondeten. Moritz, Thereses onhandelbare zoon, hielp haar af en toe een handje, maar meestal hing hij rond in de stad, om zich te drukken voor de taken en bezorgdiensten die hij voor het atelier moest doen. Hij was net zo oud als Elise, Charlotte Rosens dochter, die op dat moment onderweg was om een hoed naar een klant in de Georgenstraße te brengen.

‘Moritz?’ hoorden ze de stem van de oude vrouw in de keuken.

‘Die is naar de brink in Renthof, om water te halen. Ik wacht al een eeuwigheid op hem.’

‘Dan is hij vast zo terug,’ vermoedde Therese, die altijd haar best deed om de wandaden van haar spruit te vergoelijken.

‘Die doet natuurlijk weer van alles wat niet door de beugel kan,’ riep Babette naar de keuken. ‘Net als laatst, toen die timmermansleerling hem in elkaar sloeg omdat hij met zijn verloofde stond te flirten...’

Therese kwam met rood aangelopen wangen van verontwaardiging de keuken uit, maar kreeg niet de kans om Babette van replek te dienen omdat op dat moment het winkelbelletje ging en mevrouw Von Ochs met haar bediende het atelier in kwam.

De dame hijgde hevig, wat enerzijds kwam door haar corpulentie, maar ook omdat ze sneller gelopen had dan goed voor haar was.

‘Wat een tijden! *Mon dieu*, wat een tijden!’ kreunde ze. ‘Doe die deur dicht, Greta. Mijn beste mevrouw Rosen – ik ben compleet over mijn toeren...’

Charlotte Rosen trok snel een stoel bij voor haar klant, zodat die kon gaan zitten. Mevrouw Von Ochs droeg een brede stofkraag over een gele jurk; de pofmouwen, die momenteel in de mode waren, maakten dat ze nog boller leek dan anders. Haar vadsige gezicht glom van het zweet.

‘Therese! Een glas water voor mevrouw Von Ochs!’ beval Charlotte Rosen.

‘Ach, u moest eens weten, mevrouw Rosen...’ begon de klant, waarna ze zichzelf onderbrak om een slokje van het koele water te drinken, dat Therese snel voor haar neergezet had. ‘Het gepeupel is de straat op gegaan,’ ging ze verder, terwijl ze haar voorhoofd depte met een geborduurd zakdoekje. ‘Ze hadden zich verzameld op de Königsplatz. Waarna ze de winkel van bakker Weitzel bestormden. Ze hebben er alles kort en klein geslagen en alle broden mee naar buiten genomen. Als furies zijn die wijven op de broden aangevallen, ze trokken ze helemaal uit elkaar en vochten er schreeuwend om. Is het niet zo, Greta?’

Het meisje stond bleek en geschrokken bij de deur en knikte ijverig. ‘Zo was het inderdaad, mevrouw. En volgens mij hebben ze de bakker ook nog helemaal in elkaar geslagen...’

‘Franse toestanden zijn het, mevrouw Rosen,’ kermde de vrouw van de raadsheer. ‘Nu iedereen weet dat er in juli weer een revolutie was in Parijs, waarbij de koning afgezet is, is de rebelse geest op ons overgeslagen. Ach, dit kon alleen maar allemaal gebeuren omdat onze geliefde keurvorst en landsvader al weken niet meer in Kassel is!’

Ook Charlotte Rosen was nu bezorgd, ze dacht aan haar dochter Elise, die onderweg was in Oberneustadt en waarschijnlijk langs de Königsplatz moest. Als ze maar niet tussen die rebellen terechtkwam! Het meisje was nogal nieuwsgierig en stak haar neus altijd overal waar ze niets te zoeken had.

‘Rustig maar, madame,’ zei ze zacht tegen haar klant. ‘De politie zal die mensen vast snel uit elkaar drijven.’

‘Dat mag ik toch hopen,’ zuchtte de vrouw en ze nam nog een slok water. ‘We zullen in elk geval niet langs de Fulda teruggaan, ik voel niets voor een confrontatie met die proleten, die geen enkel respect hebben voor mensen van stand. Maar nu zou ik graag die hoed zien, beste mevrouw Rosen. Ik ben zo benieuwd...’

De hoed werd uit de doos gepakt en van alle kanten aan de klant getoond. Charlotte Rosen wees op het dure materiaal en de mooie afwerking, liet de voering zien en hielp de vrouw van de raadsheer met het opzetten ervan. Therese moest de spiegel vasthouden, zodat de klant zichzelf kon bewonderen, en Charlotte Rosen maakte van de gelegenheid gebruik om de vrouw ook nog twee bijpassende hoeden-spelden te verkopen.

‘Eigenlijk is hij iets te jeugdig voor mijn leeftijd, denkt u ook niet, beste mevrouw Rosen?’ zei de dame, terwijl ze koket een lok haar uit haar gezicht streek.

‘Ach, beste mevrouw!’ zei Charlotte Rosen diplomatiek. ‘Die hoed staat u prachtig. Hij laat uw mooie haar helemaal tot zijn recht komen en de kleuren accentueren uw lichte huid. Uw echtgenoot, de raadsheer, zal verrukt zijn als hij u ermee ziet.’

Het gezicht van de klant ontspande wat en ze glimlachte zelfvoldaan.

‘U vleit me,’ zei ze, zogenaamd afwijzend.

‘Ik meen het volkomen serieus, madame!’

Met een laatste welwillende blik in de spiegel zei mevrouw Von Ochs dat ze tevreden was. Charlotte Rosen had niet anders verwacht. Ze trok de hoedenspelden los, waarmee de hoed op het kapsel vastgezet was, en hielp haar klant met het opzetten van de hoofdbedekking waarmee ze gekomen was.

Plotseling had mevrouw Von Ochs haast om weg te komen. Ze haalde haar geldbuidel tevoorschijn en betaalde het bedrag dat Charlotte haar in rekening bracht. Toen werd het nieuw aangeschafte kunstwerk weer in de doos verpakt en overhandigd aan Greta, die daarnaast nog drie pakketjes droeg. Charlotte Rosen hield de winkeldeur open voor de vrouw van de raadsheer.

‘Adieu, mevrouw Rosen... Duimt u voor me dat ik veilig thuiskom. En stuurt u komende week uw dochter eens langs, ik heb nog een jurk die wel een beetje mag worden opgeleukt...’

‘Heel graag, mevrouw. Adieu, adieu. Kom goed naar huis. En hartelijke groeten aan uw echtgenoot...’

Charlotte Rosen bleef nog even in de deuropening staan, in de hoop dat ze Elise zag, maar haar dochter was nergens te bekennen en die irritante scharensliiep was nog steeds bezig, zodat de hoedenmaakster zich snel weer terugtrok in haar atelier.

‘... meneer de raadsheer zal verrukt zijn!’ imiteerde Babette gichelend. ‘Alsof ze die hoed voor hem heeft laten maken! Dat was toch wel een beetje overdreven, mevrouw Rosen.’

Maar Charlotte Rosen was niet in de stemming voor grapjes. Nervus liep ze naar de keuken, waar Therese de oude Anna Rosen naar haar Moritz vroeg.

‘Wanneer is hij vertrokken?’

‘Weet ik veel?’ foeterde de oude vrouw. ‘Meteen na het middageten heb ik hem op pad gestuurd. Maar die knul doet toch alleen maar wat hij wil, en niet wat hij moet.’

‘Als hem nu maar niets overkomen is!’ jammerde Therese. ‘Er schijnen rellen geweest te zijn...’

Charlotte Rosen moest omkeren omdat de winkelbel nieuwe klanten aankondigde. Maar het was de vrouw van timmerman Krug maar, die een rekening van haar echtgenoot voor twee nieuwe rekken kwam brengen. Charlotte Rosen had de rekken laten maken om

er haar met kant versierde nachtbonnetten op te kunnen presenteren.

‘O jee, o jee, mevrouw Rosen,’ zei de vrouw, terwijl ze het geld nadelde. ‘Er zijn zelfs opstootjes bij de Martinskerk. Geen enkel respect hebben ze voor die heilige plek. Bij banketbakkerij Jecklius hebben ze de ramen ingegoooid en bij bakkerij Wulf is het onrustig omdat hij samen met twee buurmannen de oproerkraaiers probeerde tegen te houden. Als die troep nu maar niet naar de Marktgasse komt...’

‘In hemelsnaam,’ kreunde Charlotte Rosen. ‘Hebt u misschien mijn dochter gezien? Zij bracht net een hoed naar Oberneustadt.’

De timmermansvrouw rimpelde haar voorhoofd en zei dat dat best eens zou kunnen. ‘Bij de kerk stond een jongedame die wel wat op uw dochter leek. Er waren ook twee kinderen bij. Maar ik zag ze slechts in het voorbijgaan omdat ik daar in geen geval langer wilde blijven.’

De vrouw stak het geld in haar buidel, wenste hun nog een fijne avond en liep toen de Marktgasse weer in. Daar had de scharensloop zijn kar intussen weer ingepakt, waarna hij ervoor ging staan om in een zijsteegje te verdwijnen. Charlotte Rosen ging bezorgd voor haar winkel staan. Therese was haar gevolgd en zelfs Babette had haar werkplek verlaten om te zien wat er daar buiten allemaal aan de hand was.

‘Daar!’ riep Therese en ze stak haar arm uit. ‘Daar komen ze! God sta ons bij. Ze zijn al bij Hartwigs kruidenierswinkel, zo meteen zijn ze hier!’

Ze zagen een menigte verhitte mensen. In lompen geklede vrouwen drongen de winkels binnen, de winkeliers probeerden ze tegen te houden, overal klonk gerinkel van kapotgeslagen ruiten, hevig gevloek en gejammer van de gedupeerden. Timmerman Krug had zich met een knuppel bewapend en viel twee mannen aan, die een kist hadden weten te bemachtigen. Toen kwam plotseling vanuit de Grabenstraße een groep keurvorstelijke soldaten de Marktgasse in gemarcheerd, die zich met getrokken sabels op de menigte stortten. Strijdrumoer vulde de anders zo rustige binnenstad, jammerkreten, woedend gebrul en daartussen de geschreeuwde commando's van de officieren.

‘Wat staan jullie vrouwen daar op straat?’ riep hun buurman, de goudsmid Weigel, hun toe. ‘Naar binnen, en barricadeer de deuren!’

Charlotte Rosen was verstart van schrik geweest, maar nu haastte ze zich om de goede raad op te volgen. Snel sloot ze de luiken voor de etalageruiten. Toen trok ze de vertwijfelde Therese, die ervandoor wilde om haar Moritz te zoeken, aan haar mouwen het atelier in en sloot de deur.

Binnen was het nu donker, alleen door de vier kleine ruitjes in de deur en de kieren tussen de ramen drong nog een beetje licht naar binnen. Babette stak een olielamp aan. Bedrukt stonden de drie vrouwen bij het rokende, sombere schijnsel, luisterend naar de geluiden die van buiten kwamen. Het ene moment leek het lawaai dichterbij te komen, dan weer dachten ze dat het geschreeuw zich verwijderde. Plotseling klonk er luid voetgetrappel, meerdere mensen renden op de vlucht langs het atelier in de richting van de Marktplatz en de Fulda daarachter. Meteen daarop hamerde er iemand op de winkel-deur.

‘Doe open! In naam van de vredelievende burgerij!’

De oproep ging vergezeld van meerdere klappen met een metaal-achtig voorwerp. Charlotte Rosen voelde zich genoodzaakt de deur te openen. Twee mannen in donkerblauwe uniformjasjes en alledaagse broeken stapten ongevroegd naar binnen en keken om zich heen. Het waren leden van de pas opgerichte ‘burgergarde’, die zich tot taak had gesteld om geen rebellie in de stad te laten ontstaan. Een van de mannen was gerechtsassessor Kranz – de andere man kende Charlotte niet.

‘Is hier iemand binnengekomen?’ vroeg een van de twee.

‘Niet dat ik weet...’ antwoordde Charlotte Rosen, bleek van schrik.

‘De rebellen proberen zich in de huizen te verstoppen. Het is wettelijk verboden om hun een schuilplek te bieden!’

‘Dat was ik ook niet van plan, meneer Kranz.’

‘Sluit uw deur af en houd u gedeisd!’

Buiten klonk een luid commando en de beide mannen renden er weer vandoor. Charlotte Rosen waagde nog een korte blik naar buiten en zag een groep keurvorstelijke soldaten, die twee personen afvoerden. Het waren oudere mannen die eruitzagen als fabrieksarbeid-

ders; een van de twee hinkte, de andere had een bloedneus. Verderop in de Grabengasse leken soldaten huizen te doorzoeken, ze hoorde kabaal en luid gescheld. Snel sloot ze de deur weer en draaide de sleutel om.

‘Niet afsluiten, moeder,’ klonk het achter haar. ‘Moritz is nog onderweg.’

‘Elise! In godsnaam! Waar kom jij nu zo laat vandaan?’

Haar dochter was over de tuinmuur geklommen en via de keukeningang het huis ingeslopen. Opgelucht omhelsde Charlotte haar kind, waarbij ze zag dat er een lange scheur in Elises mouw zat.

‘Wat zie je eruit!’ riep ze boos. ‘Je haar helemaal in de war, je jurk gescheurd. Laat me je schoenen zien. Helemaal nat en vies! Ach, Elise! Hoe vaak heb ik je nu al niet gezegd dat je nergens moet blijven hangen, maar altijd door moet lopen...’ Ze leidde het meisje door het atelier naar de keuken, waar de oude Anna onaangedaan door alle gebeurtenissen het brood voor de avondmaaltijd stond te snijden. De twee naaisters volgden. Met het werk was het gedaan voor vandaag, het tumult op straat was te angstaanjagend.

Elise zette haar met bloemen versierde strohoed af en schudde haar wilde donkere lokken. Gelaten bekeek ze haar gescheurde mouw en trok haar natte schoenen uit, om ze naast de haard te drogen te zetten. Waarbij ze opgewonden vertelde wat ze op de terugweg vanaf haar klant allemaal gezien had.

‘Het begon op de Königsplatz. Daar stonden allemaal mensen voor bakkerij Weitzel. Ze scholden en zwaaiden met hun vuisten, er waren ook vrouwen en kinderen bij, die schreeuwden dat ze honger hadden...’

‘En waarom ben je toen niet doorgelopen?’ viel haar moeder haar streng in de rede.

Elise was veel te opgewonden om de vraag te horen. In tegenstelling tot haar moeder was ze een levendig iemand, die om zich heen keek en mee wilde doen aan alles wat ze zag. Waar haar moeder altijd weloverwogen beleefd en meegaand met haar klanten omging, had Elise het talent om alle mensen om zich heen door haar natuurlijke en vrolijke aard voor zich in te nemen.

‘Er waren ook twee kleine meisjes, moeder,’ vertelde ze opgewon-

den. ‘Die kwamen tussen de vechtende mannen terecht en eentje was er gevallen en had haar knie geschaafd. Toen heb ik haar naar een nis in de kerkmuur getrokken en haar knie met mijn zakdoek verbonden...’

‘Toch niet met een van je goede batisten zakdoeken, waarop we je monogram geborduurd hebben?’ vroeg Charlotte Rosen verbolgen.

‘En toen zag ik Moritz,’ ging Elise doodleuk verder. ‘Die stond midden tussen de rebellen. Ik liep naar hem toe en pakte hem bij zijn arm, maar hij rukte zich los en rende met de rest de bakkerij in...’

‘Nee toch!’ klonk Therese kermend. ‘En wat gebeurde er toen? Waar ging hij toen naartoe, mijn Moritz?’

‘Waarnaartoe?’ bemoeide Babette zich ermee. ‘Rechtstreeks naar de gevangenis, neem ik aan. Hij was er tenslotte bij toen ze die arme bakker in elkaar sloegen!’

‘En wat dan nog!’ riep Elise gepassioneerd. ‘Die mensen hadden groot gelijk. De bakkers hebben het brood zo duur gemaakt dat de armen het zich niet meer kunnen veroorloven. Ze hadden honger, daarom werden ze zo woedend. Er waren vrouwen bij, en kleine kinderen, de armpjes zo dun als takjes...’

‘Is dat een reden om te rebelleren?’ wond Charlotte zich op. ‘Zijn we hier soms in Frankrijk, waar ze die arme koning vanwege een paar broden onthoofd hebben? Nee, hier in Kassel, onder onze goede landsheer, hebben we geen revolutionairen nodig. We hebben genoeg aan gravin Reichenbach, die hem van zijn plichten afhoudt...’

Haar dochter schudde verontwaardigd haar hoofd. ‘Jullie geven die Reichenbach ook echt van alles de schuld!’ riep ze. ‘En de keurvorst zelf dan? Wilhelm II? Is hij onze landsheer of de sukkel van zijn minnares? Als hij ook maar een greintje liefde en zorg voor zijn onderdanen gehad had, dan zou hij allang iets aan deze noodtoestand gedaan hebben!’

‘Het kind heeft gelijk!’ bevestigde Babette. ‘Je hebt een slimme dochter, Charlotte Rosen.’

‘Spannen jullie maar fijn samen, zodat we straks allemaal voor de rechter moeten verschijnen,’ kreunde Charlotte.

Therese was snikkend naar de achterdeur gelopen om een lantaarn voor Moritz op te hangen, aangezien het inmiddels donker geworden

was. De enige die rustig bleef was de oude Anna, tot wie de ernst van de situatie niet helemaal doorgedrongen was.

‘Blijven jullie hier een beetje staan nietsdoen, of zullen we gaan eten?’ vroeg ze geïrriteerd.

De vrouwen erkenden dat dit een goed voorstel was en iedereen nam plaats aan tafel. Maar alleen Anna en Babette aten die avond met smaak van hun brood met kaas; de rest kon amper een hap naar binnen krijgen en zat met gespitste oren, luisterend naar het geroep en de geluiden die van buiten naar binnen drongen. De onrust in de stad duurde nog tot diep in de nacht. Pas nadat de torenwachter van de Martinskerk om middernacht de hoorn geblazen had en de nachtwacht zijn ronde weer maakte, durfden de vrouwen naar bed te gaan. Alleen Therese bleef achter in de keuken en gaf de hoop niet op dat haar Moritz ergens gedurende de nacht weer naar huis zou komen. Maar tegen de ochtend had die zich nog steeds niet laten zien.

2

Elise was de eerste die de volgende ochtend wakker werd. Zachtjes, om haar slapende moeder niet te wekken, stapte ze uit bed, opende het raam en keek naar buiten. Beneden op straat waren de sporen van de nachtelijke gevechten nog duidelijk te zien. Voor de winkel van kruidenier Weiß lag een vernielde handwagen, verderop bij klermaker Holzapfel was een luik afgebroken en ernaast, bij de Sonnenapotheek, lag een soldatensjako van zwart vilt op het grijze plaveisel. Overal lagen glassplinters, potscherven en de inhoud van omgevallen vuilnisbakken. Georg, de veertienjarige zoon van goudsmid Weigel, kwam net chagrijnig naar buiten, een bezem in de hand. Zijn vader had hem blijkbaar gezegd dat hij de straat moest vegen.

‘Goedemorgen, mamsell Elise!’ riep hij toen hij haar zag. ‘Nu al zo monter?’

‘Morgen, Schorschi! Ik ben altijd monter, dat weet je toch!’ antwoordde ze lachend.

‘In dat geval mag je me best komen helpen,’ zei hij met een knip-oog.

‘Daar moet ik even over nadenken...’ lachte ze vrolijk.

Binnen was haar moeder nu ook wakker, ze kwam overeind in bed en zette haar nachtbonnet af.

‘Met wie sta jij nu alweer te kletsen?’ vroeg ze geïrriteerd. ‘En in je nachtjapon nog wel. Doe dat raam dicht, ik krijg het koud.’

‘Ja, moeder...’

Charlotte Rosen stapte uit bed en goot wat water in de schaal, om haar gezicht en handen te wassen en haar tanden te poetsen, voordat ze zich aankleedde. Ook grootmoeder Anna was blijkbaar al op; ze hoorden hoe ze de krakende deur van haar kledingkast opende om een schoon onderhemd te pakken. Tussen de kamer van grootmoeder en die waarin Elise en haar moeder sliepen lag de woonkamer: de pronkkamer, Charlotte Rosens grote trots. Gebloemd behang sierde de muren, er hingen verschillende staalgravures en in de donkerblauwe gordijnen voor de ramen waren gouden lelies geweest. De zitmeubels en het tafeltje met de gedraaide pootjes waren in Frankrijk gemaakt, evenals het sierlijke damesbureau, waarop een vaas met kunstbloemen stond. Charlotte had de spullen goedkoop op de kop weten te tikken toen de Fransen zeventien jaar eerder uit Kassel vertrokken waren en keurvorst Friedrich Wilhelm, de vader van de huidige regent, naar zijn hoofdstad teruggekeerd was. Destijds waren de Kasselingen blij dat er een einde gekomen was aan het door keizer Napoleon opgerichte koninkrijk Westfalen – niemand wilde nog ‘Fransozenspul’ in huis hebben. En dus waren de meubels bijna voor niets van de hand gedaan. Maar inmiddels hadden veel mensen er spijt van en waren ze jaloers op die slimme hoedenmaakster, die zo goedkoop aan die waardevolle meubels had weten te komen.

Elise was iets minder enthousiast over de duur ingerichte kamer, waarover haar moeder hoedde alsof het haar kind was, en waarin je alleen op feestdagen mocht komen of als er belangrijk bezoek kwam. Als kind al had ze de constante vermaningen gehaat.

‘Niet op die tafel leunen! Voorzichtig met die delictate stof! Niet tegen het behang aan staan!’

Waarom had je eigenlijk een mooie kamer, als je die bijna niet gebruikte? In de winter werd hij nauwelijks verwarmd omdat kachelrook het behang aantastte, en omdat er ook tijdens de zomer amper gelucht werd, hing er altijd een mufte geur in de kamer. Maar moeder was nu eenmaal gek op alles wat Frans was, dat had te maken met Elises vader, die gediend had aan het hof van koning Jérôme. Veel had moeder haar niet over hem verteld, alleen dat het een knappe, grote man geweest was die zich ‘Chevalier du Croix Blanc’ genoemd had en die ook zeker met hoedenmaakster Charlotte Rosen getrouwd

zou zijn, als de oorlog er niet voor gezorgd had dat hij uit Kassel had moeten vertrekken. En zo was Elise in 1810 zonder vader ter wereld gekomen, al was ze zeker niet het enige onwettige kind geweest dat de Franse bezetting in de stad achtergelaten had – daar waren er heel veel van, aangezien er aan het hof van koning Jérôme, de jongste broer van de grote Napoleon, een nogal losse moraal geheerst had. Ook zijn soldaten hadden achter elke vrouwenrok aangejaagd. Ook die arme Therese had hier wel een boekje over kunnen opendoen, maar die was op dit punt al net zo zwijgzaam als haar werkgeefster Charlotte Rosen.

In de keuken troffen ze Therese aan naast de gemetselde haard, zittend op de vloer, diep in slaap. Toen Anna met een pook in de gloeiende resten roerde om het vuur weer op gang te helpen, schrok ze wakker en keek om zich heen.

‘Is hij thuisgekomen?’ vroeg ze hees.

‘Boven in zijn kamer is hij niet,’ zei Babette, die net op dat moment de keuken in kwam. ‘Zijn bed is nog opgemaakt en de twee wateremmers zijn – voor zover ik dat kan zien – ook niet terug in de keuken.’

‘O, mijn god!’ jammerde Therese. ‘Er is vast iets gebeurd. Ik voel het. Mijn Moritz is nog nooit de hele nacht weggebleven.’

‘Hij is vast ergens bij vrienden blijven slapen,’ suste Charlotte haar. ‘Sta nu maar op en kleeid je aan – dan kunnen we ontbijten.’

Elise had medelijden met de snikkende Therese. Ook zij maakte zich zorgen om Moritz, die ze ondanks zijn stommiteiten graag mocht. Hoe kon haar moeder zo rustig blijven? Ze wist toch heel goed dat Moritz een jongen was die zich steeds weer in de nesten werkte?

‘Er is amper nog water in huis,’ zei ze met een blik op het kleine restje in de waterton. ‘Ik loop wel even snel naar de brink om een emmervol te halen, zodat grootmoeder koffie kan zetten.’

Bij de waterbron op de brink zouden zeker heel wat vrouwen en leerjongens staan die ze naar Moritz kon vragen. Maar moeder doorzag haar plannetje en schudde haar hoofd.

‘Zodat je weer urenlang bij de bron kunt rondhangen om te kletsen, zeker – nee. Dit restje is genoeg voor een kopje koffie en straks kan Therese voor mijn part water gaan halen en de mensen daar uitvragen over Moritz.’

In Kassel bezaten alleen de mensen in het kasteel en een paar uitverkorenen een waterleiding, alle anderen moesten het water met behulp van emmers en kruiken uit de openbare bronnen halen. Snel werd er ontbeten, de vrouwen wisten niet wat de dag zou brengen. Wat zou de keurvorst zeggen van de rellen van gisteren, als hij terugkwam? Er zouden zeker strafmaatregelen volgen – de Kasselse politie stond erom bekend dat ze zich in dergelijke gevallen niet inhield.

Na het ontbijt, dat uit koffie en een boterham met jam bestond, stuurde Charlotte Babette naar buiten om de stoep te vegen, terwijl Therese zich met de laatst overgebleven emmer naar de waterbron haastte. Nu alleen Elise nog over was, maakte moeder van de gelegenheid gebruik om haar dochter eindelijk eens goed de les te lezen.

‘Zo gaat het niet verder met jou, Elise,’ begon ze, terwijl ze de lijst met opdrachten uit de lade van de toonbank pakte. ‘Bij elke boodschap blijf je rondhangen, je kletst met Jan en alleman en komt veel te laat terug. En het is nog erger als je voor advies bij een klant langsgaat. Dan zit ik vaak de hele dag te wachten totdat je weer terug bent in het atelier. Je zou eens wat serieuzer moeten worden en je bereid moeten tonen om ergens te komen in dit beroep...’

Elise kende deze preek inmiddels uit haar hoofd, zo vaak had ze hem al gehoord. Het zou een verspilling van haar enorme talent zijn, haar ideeën zouden overal geprezen worden. Meerdere klanten – vooral de jongere – wilden alleen nog maar door mamsell Rosen geholpen worden. Wat moeder wel een beetje pijn deed natuurlijk, maar aan de andere kant maakte het haar ook wel weer trots. Heel jammer dus dat Elise haar talent zo onnodig verspilde.

‘Urenlang zit je daar een hoed te decoreren voor de bakkersvrouw, die een adellijke niet zou misstaan. Dat is niet rendabel, Elise. Onze clientèle bestaat uit de adellijke families van Kassel, alleen die kunnen een goede prijs betalen. En voor dat geld mogen ze uitstekende hoeden en bonnetten verwachten. Hoeden waarmee ze zich duidelijk onderscheiden van een bakkersvrouw. Begrijp je dat, Elise?’

‘Maar de vrouw van bakker Wirt is jong en mooi, bovendien is ze heel vriendelijk. Moet ik dan maar een lelijke hoed voor haar maken, alleen maar omdat ze een bakkersvrouw is?’

‘Wij maken nooit lelijke hoeden!’ zei haar moeder boos. ‘Wij creë-

ren geweldige, mooie en leuke hoeden. Afhankelijk van geldbuidel en stand. Wilde dat nu eindelijk maar eens tot je doordringen, meisje!’

Ten slotte kreeg Elise nog te horen dat ze niet zo vaak naar de bibliotheek moest gaan omdat lezen 's avonds de ogen zou verpesten. In plaats daarvan kon ze liever een paar rake zinnen bedenken voor een reclameblaadje, dat ze aan hun klanten mee zouden kunnen geven. Ze had immers zo veel talent voor mooie zinnen en pakkende formuleringen. Op die manier zou ze tenminste bijdragen aan het succes van het atelier, in plaats van nachtenlang romans te lezen die een slechte invloed op haar jonge gemoed konden hebben. Elise knikte braaf op alles en wachtte op het moment waarop haar moeder haar tot slot nog zou adviseren om uit de buurt van Moritz te blijven, omdat die alleen maar stomiteiten uithaalde en dus geen goed gezelschap voor haar was. Haar moeder opende net haar mond om haar preek inderdaad met die woorden af te sluiten – toen gelukkig de winkelbel klonk en ze moesten zwijgen.

Er stapte een meisje naar binnen; duidelijk een dienstmeisje, al leek ze, aan haar kleding te zien, wel afkomstig uit een welvarend huis. Ze maakte beleefd een lichte kniebuiging naar Elises moeder, wenste een goedemorgen en vertelde waarvoor ze kwam.

‘Mijn mevrouw, mevrouw Von Schönhoff, heeft een hoedenmaakster nodig en ze wilde mevrouw Rosen, die haar door kennissen warm is aanbevolen, vragen of ze vandaag om tien uur naar de Carlstraße nummer drieëntwintig kan komen.’

De adellijke familie Von Schönhoff behoorde tot nu toe nog niet tot de klantenkring van het atelier en dus was Charlotte Rosen bijzonder blij met deze opdracht.

‘Zeg je mevrouw maar dat mijn dochter Elise, die het ambacht beter beheerst dan wie ook in de stad, tegen tien uur bij haar zal zijn.’

Terwijl haar moeder sprak had het meisje de uitstallingen in het atelier met begeerlijke blikken staan bekijken. Nu maakte ze weer een kniebuiging, bedankte en beloofde de boodschap over te brengen. Charlotte Rosen begon meteen haar dochter voor te bereiden op deze belangrijke klant. Ze moest haar lichtblauwe jurk aantrekken, daarbij dat fluwelen hoedje met die bloemen opzetten, een kant kraagje omdoen en die witte geborduurde omslagdoek om de

schouders slaan. Het haar aan de zijkanten mooi krullen – gelukkig had ze krullen van zichzelf, die ze met een beetje handigheid tot bevallige pijpenkrullen kon draaien. Tevreden bekeek Charlotte Rosen haar dochter en maande haar – ook vanwege de heftige gebeurtenissen van de vorige dag – om de snelste route te nemen en niet bijvoorbeeld onderweg bij de bibliotheek naar binnen te gaan of met vriendinnen te blijven staan praten.

Verder vertelde ze Elise nog wat ze wist over de familie Von Schönhoff. ‘Meneer Von Schönhoff was vroeger overste bij de keurvorstelijke huzaren, maar omdat hij zich meer bezighield met keurvorstin Auguste dan met gravin Reichenbach, viel hij in ongenade bij de keurvorst en is hij een aantal jaar geleden gestopt met werken. Sindsdien leven de Von Schönhoffs nogal teruggetrokken. Hun enige zoon, Ernst Philipp von Schönhoff, is onder Napoleon gesneuveld; hij moest met de Kurhessische soldaten naar Rusland en is nooit meer teruggekomen. Ik geloof dat ze nog één dochter hebben. Die moet nog ongetrouwd zijn.’

Elise luisterde maar met een half oor. Ten eerste kende ze deze verhalen over Von Schönhoff al, ten tweede had ze net Therese buiten op straat ontdekt, die helemaal in tranen bij Babette stond.

‘Dank u wel, moeder,’ zei ze en ze pakte de ronde doos, waarin de verschillende kanten kraagjes, boorden, handschoenen, doosjes en geborduurde buideltjes zaten, die ze hun klanten konden laten zien.

‘Ik ben op tijd terug.’

Buiten op straat waren de burens bezig met het opruimen van de laatste sporen van de rellen van gisteren. Overal werd geveegd en werden scherven verzameld, mensen stonden bij elkaar en spraken opgewonden over de ‘Bakkersavond’, zoals de opstand intussen genoemd werd.

‘Zei ik het niet?’ zei Babette hardvochtig, toen Elise nieuwsgierig bij haar en Therese kwam staan. ‘Moritz is opgepakt en in de gevangenis gegooid. Schoenlapper Blitz uit de Wildermannsgasse heeft het gezien. Dat zal die klaploper een lesje leren. En hou nu eens op met huilen, Therese! Breng liever die wateremmer naar de keuken...’

Elise was er al bang voor geweest. Ach, die arme Moritz! Ze omhelsde de huilende Therese en fluisterde haar toe: ‘Rustig maar, The-

rese. Het kan nooit iets ernstigs geweest zijn, ze zullen hem vast weer vrijlaten. Misschien vandaag al wel.’

‘Denk je dat echt, Elise?’ zuchtte Therese, al half getroost.

‘Ik weet het wel zeker!’

En met die woorden liep ze verder, want achter het raam van de etalage was het gezicht van haar moeder opgedoken, die met een strenge blik naar de kletsende vrouwen keek. Ze liep de Grabengasse door in de richting van het kasteel, waar vandaag ongebruikelijk veel soldaten patrouilleerden, hoewel de keurvorst nog altijd niet teruggekeerd was. In de Steinweg en op de indrukwekkend grote, rechthoekige Friedrichsplatz waren veel mensen op de been, die in groepjes bij elkaar stonden en niet uitgepraat raakten. Ook waren er wat mannen van de burgergarde te zien, die de boze mensen probeerden te sussen, wat hun echter maar deels lukte.

‘Ophangen, allemaal!’ brulde een zwaarlijvige man, die Elise pas in tweede instantie herkende als bakker Weitzel omdat hij een flinke jaap dwars over zijn gezicht opgelopen had. ‘In rijen opstellen en executeren. Hop, hop!’

De schrik sloeg Elise om het hart. Ze zouden die arme Moritz toch niet executeren? Ja, hij was een nietsnut – maar toch geen misdadiger! En sowieso was het de eigen schuld van die dikke bakker – had hij zijn brood maar niet zo duur moeten maken, die hebberige vent. Tegen Therese had ze gezegd dat haar Moritz vandaag misschien al wel weer vrij zou komen. Maar wat als het heel anders zou aflopen? O, nee – wat kon ze doen om die twee te helpen?

Ze bleef staan en liet haar blik peinzend over het plein gaan, dat die ochtend badend in het zonlicht lag. Ze bekeek de rij statige keurvorstelijke gebouwen die Kassel het predicaat residentiestad opgeleverd hadden: het witte en rode Palais en het museum Fridericianum. Aan het eind van de Königstraße bevond zich het operahuis, de werkplek van dirigent Louis Spohr, en meteen daarnaast – het hoofdkwartier van de politie!

De klok van de Martinskerk sloeg tien keer. Elise haalde diep adem, wat een dilemma! Maar het was nog maar een klein stukje naar het adres in de Carlstraße, het zou geen ramp zijn als ze een paar mi-